

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК ТА ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

PROBLEMS OF PROTECTING THE RIGHTS OF WOMEN AND CHILDREN AGAINST SEXUAL VIOLENCE IN THE CONDITIONS OF ARMED CONFLICT: LEGAL ASPECTS

Іванюк Р.В., адвокат

*Адвокатське об'єднання «Бобровніков, Іванюк та партнери»,
асистент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

Стаття присвячена аналізу правових аспектів проблем захисту прав жінок та дітей від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту, зокрема, у контексті військової агресії РФ проти України та масових порушень щодо вказаних прав. Встановлено, що під час збройного конфлікту випадки насильства щодо жінок та дітей можуть тлумачитися як злочини проти людяності, воєнні злочини або геноцид. Доведено, що гендерно зумовлене насильство є як причиною, так і результатом гендерної нерівності, а сексуальне насильство як його агресивна форма є серйозним порушенням прав людини, яке в умовах воєнного конфлікту може навіть бути воєнним злочином. Визначено, що вчинення РФ на території України насильства щодо жінок та дітей рішуче засуджується європейською та світовою спільнотою, особливо масовість порушень прав жінок та дітей та констатація величезного впливу війни в Україні на жінок загалом, а також негативних правових наслідків. Важливо, що Європарламент засудив будь-які воєнні злочини, які вчиняються проти цивільного населення, зокрема жінок та дітей. Гендерне та сексуальне насильство проти жінок та дітей мають переслідуватися відповідно до положень міжнародного права. Доведено, що необхідно зробити більше, щоб заборонити участь дітей у бойових діях, по-перше, скасувавши заборону просто прямої участі в міжнародних збройних конфліктах, включаючи також непряму участь; по-друге, співпрацюючи з тими, хто тісно співпрацює з дітьми, щоб забезпечити кращу реабілітацію дітей та усунути причин з яких діти беруть участь у бойових діях. Зазначено, що необхідно посилення відповідальності та водночас активних дій держав щодо запобігання та покарання за гендерне насильство як у мирний час, так і під час конфлікту, надання системної допомоги Україні по фіксуванню воєнних злочинів проти цивільного населення, зокрема проти жінок і дітей, і притягненню винних до відповідальності за національним та міжнародним правом.

Ключові слова: захист прав, захист прав жінок та дітей від насильства, воєнний конфлікт, порушення прав людини відповідальність.

The article is devoted to the analysis of the legal aspects of the problems of protecting the rights of women and children from sexual violence in the context of armed conflict, in particular, in the context of the military aggression of the Russian Federation against Ukraine and mass violations of these rights. It has been established that during an armed conflict, cases of violence against women and children can be interpreted as crimes against humanity, war crimes or genocide. It has been proven that gender-based violence is both a cause and a result of gender inequality, and sexual violence as its aggressive form is a serious violation of human rights, which in the conditions of a military conflict can even be a war crime. It was determined that the Russian Federation's perpetration of violence against women and children on the territory of Ukraine is strongly condemned by the European and world community, especially the mass violations of women's and children's rights and the ascertainment of the huge impact of the war in Ukraine on women in general, as well as negative legal consequences. Importantly, the European Parliament condemned any war crimes committed against the civilian population, including women and children. Gender-based and sexual violence against women and children must be prosecuted in accordance with international law. It has been proven that more needs to be done to prohibit the participation of children in hostilities, firstly by lifting the prohibition of mere direct participation in international armed conflicts, including also indirect participation; secondly, by working with those who work closely with children to ensure better rehabilitation of children and to address the reasons why children are involved in combat. It is noted that it is necessary to strengthen the responsibility and at the same time active actions of the states to prevent and punish gender-based violence both in peacetime and during the conflict, to provide systematic assistance to Ukraine in recording war crimes against the civilian population, in particular against women and children, and to bring the perpetrators to justice to liability under national and international law.

Key words: protection of rights, protection of women's and children's rights from violence, military conflict, violation of human rights, responsibility.

Постановка проблеми. Насильство у будь-якій формі його прояву є порушеннями прав людини. Під час збройного конфлікту випадки такого насильства можуть тлумачити як злочини проти людяності, воєнні злочини або геноцид. Насильство щодо жінок та дітей, особливо сексуальне насильство, застосовувалось під час збройних конфліктів протягом усієї історії людства. Довгий час його не забороняли закони війни, а в суспільстві сприймали як небажаний, але неминучий наслідок конфлікту. Насильство щодо жінок та дітей могли вчиняти військові, представники добровільних збройних формувань, партизани, бойовики, представники миротворчих місій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зауважити, що наразі існує значна кількість сучасних наукових публікацій – як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, таких як І.В., О. Дроздова та О. Дроздової, М. Желтухи, А.В. Луцан, Є. Мелеш, Джудит Гардам та Хілари Чарльзворт (Judith Gardam & Hilary Charlesworth), Ньорге Фрасія Мурінгі (Njoroge Fraciah Muringi), Н. Удомбана (Nsongurua J. Udombana) Аймен Вакар (Aimen Waqar). Разом з тим, є потреба аналізу правових аспектів проблем захисту прав жінок та дітей від сексуального насильства

в умовах збройного конфлікту, у тому числі у контексті військової агресії РФ проти України, які є актуальними на сьогодні та потребують подальшої розробки.

Метою дослідження є аналіз правових аспектів проблем захисту прав жінок та дітей від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту, зокрема, у контексті військової агресії РФ проти України та масових порушень щодо вказаних прав.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо, що у межах даної публікації варто розпочати з розуміння та визначення ключових дефініцій. Дослідники, зокрема, І. Берднік, говорячи про сексуальне насильство у широкому розумінні визначають його як «форму гендерно зумовленого насильства; як дискримінаційне та серйозне порушення прав людини, називаючи актами сексуального характеру умисні, вчинені без відповідної згоди, дії сексуального характеру [1]. Щодо розуміння поняття, зокрема, то, за визначенням О. Дроздов та О. Дроздової, «сексуальне насильство означає будь-який сексуальний акт, спробу отримати статевий акт, небажаний сексуальний коментар або домагання, торгівлю людьми або дії, спрямовані проти сексуального життя людини, використовуючи примус до

будь-якої особи, незалежно від його стосунків з жертвою в будь-якій обстановці» [2]. Дослідники, зокрема, І. Берднік, говорячи про сексуальне насильство у широкому розумінні визначають його як «форму гендерно зумовленого насильства; як дискримінаційне та серйозне порушення прав людини, називаючи актами сексуального характеру умисні, вчинені без відповідної згоди, дії сексуального характеру [1].

Щодо ключових проблем теперішньої ситуації в Україні, то Європарламент у своїй Резолюції від 5 травня 2022 року [3] рішуче засудив військову агресію РФ проти України і констатував величезний вплив війни в Україні на жінок загалом, а також наголосив на негативних правових наслідках. Важливо, що Європарламент вказав на той факт, що війна водночас призвела до порушення прав як тих жінок, які прибули до країн ЄС як біженки, так і тих, які залишилися в Україні під час повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Є. Мелеш також вказує, що Європарламент «засудив будь-які воєнні злочини, які вчиняються проти цивільного населення, зокрема жінок та дівчат, а гендерне та сексуальне насильство мають переслідуватися відповідно до положень міжнародного права» [4].

Оцінку положень Резолюції дає також А. Луцан, акцентуючи на тому, що не дивлячись на її рекомендаційний характер, вона «вказує якого саме захисту і підтримки терміново потребують жінки, які тікають від війни, і жінки, які кожного дня відчувають на собі вплив війни, та як такий захист і підтримку забезпечити» [5]. Безумовно, погоджумось з аргументами, що Резолюція також «показує недоліки практичного застосування актів «жорсткого права» ЄС, як-от, наприклад, Директиви тимчасового захисту», вона, водночас, є «інструментом до змін і заповнення прогалин національного законодавства держав-членів ЄС» [5].

М. Желтуха наголошує, що «наразі в Україні відсутні необхідні ефективні та всебічні механізми документування та фіксації злочинів сексуального насильства, пов'язаних із конфліктом» [6]. Авторка також зазначає, що «співробітники компетентних відділів правоохоронних органів та органів прокуратури не завжди знайомі із принципами та стандартами роботи із постраждалими від таких злочинів.. і саме тому видається необхідним, щоб відповідні органи влади України забезпечували систематичний збір інформації щодо випадків вчинення актів сексуального насильства, пов'язаного із конфліктом, зокрема з метою передачі до Канцелярії прокурора Міжнародного кримінального суду [6].

О. Дроздов та О. Дроздова вказують, що «у міжнародному збройному конфлікті Женевські конвенції 1949 року захищають комбатантів, які не беруть участі в активних бойових діях, а жінки «мають бути особливо захищені від будь-яких нападів на їх честь, зокрема від зґвалтування, примусової проституції або будь-якої форми непристойного нападу» [2].

25 листопада 2022 року з нагоди Міжнародного дня боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок та лідери Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) закликали держави-учасниці активізувати зусилля щодо запобігання та викорінення насильства щодо жінок в умовах конфлікту. У заяві зазначається, що насильство за ознакою статі є загрозою загальній безпеці: принаймні, кожна третя жінка у своєму житті зазнала ту чи іншу форму насильства. Насильство зростає під час конфліктів і криз та має довгочасні наслідки для жінок, які його зазнали, а також для їхніх сімей та спільнот [7].

Лідери ОБСЄ (зокрема, голова ОБСЄ в Кабінет міністра закордонних справ Польщі Збігнева Рау) висловили занепокоєння через те, що «російська агресія проти України продовжує позначатися на безпеці та добробуті мільйонів жінок і дівчат в Україні. Ми є свідками не тільки невиправданої військової агресії та насильства, але й зневаги до людської гідності» [7].

Міжнародна спільнота активно обговорює питання зусиль для забезпечення захисту жінок і дівчат під час збройних конфліктів. Так, 24 листопада 2023 року, напередодні Міжнародного дня боротьби з насильством щодо жінок була оприлюднена заява, що оскільки світ стикається зі зростаючою кількістю жорстоких конфліктів, ми серйозно стурбовані тим, що жінки разом з дівчатами продовжують непропорційно піддаватися насильству та нести на собі основний тягар збройних конфліктів у всьому світі. Жінки та дівчата часто стають головними мішенями протидіючих сторін, груп і репресивних режимів, оскільки під час війни вони постійно піддаються актам насильства та невимовним жахам [8].

У вказаній заяві наголошується, що у всьому світі сексуальне насильство продовжує використовуватися як цілеспрямована стратегія підкорити, зламати, а часом і знищити опонента та залякати населення, тому ці звірства можуть становити військові злочини, злочини проти людяності та/або геноцид [8].

Безумовно, що запропоноване включення сексуальних і гендерних злочинів до майбутнього договору про злочини проти людяності є актуальним та стане важливою віхою на шляху до прийняття гендерно-чутливої точки зору, в тому числі шляхом посилення відповідальності та очікувань держав щодо запобігання та покарання за гендерне насильство в мирний час і під час конфлікту, а також забезпечити включення до національного законодавства відповідних положень, які відповідають міжнародним стандартам прав людини.

Варто наголосити, що останнім часом відбувся очевидний регрес щодо прав людини та захисту, на які мають право жінки та діти під час конфлікту та після конфлікту. У заяві також підкреслюється, що саме тому у 2020 році Рада ООН з прав людини визнала роль жінок у запобіганні та вирішенні конфліктів, наголосивши на важливості їх «повної, рівноправної та значимої участі та повного залучення до всіх зусиль для підтримки та просування миру та безпеки. Жінки, як і раніше, дуже мало представлені в офіційних мирних процесах» [8].

Підтримуємо позицію щодо того, що міжнародне співтовариство має вжити всіх необхідних заходів для активізації свого втручання для запобігання гендерному насильству, включаючи сексуальне насильство, проти всіх жінок і дівчат, онлайн і офлайн, як у мирний, так і в конфліктний час. Безумовно є положення заяви про те, що повна участь жінок і дівчат у запобіганні та розв'язанні конфліктів, переміщенні та розбудові миру є необхідною для забезпечення значущого та тривалого глобального миру та стабільності [8].

Важливим висновком є безсумнівний факт, що жінки та діти часто є найбільш уразливими у випадку збройного конфлікту та піддаються найгіршому насильству під час та після війни. Щодо, зокрема, дітей, то вони є вразливими, передовсім, тому, що їх часто вербують або до збройних сил, або до озброєних груп, іноді примусово. Наголос саме на факті примусу. І, як зазначається у спеціальних дослідженнях, цей примусовий або добровільний призов у віці, коли вони не повністю психологічно розвинені, може мати довгострокові наслідки для їхнього майбутнього [9].

Практика свідчить, що жінки часто несуть тягар війни зовсім інакше, ніж чоловіки, тому це також робить їх ще більш уразливими під час воєнних конфліктів, оскільки чоловіки-годувальники часто гинуть і втрачаються для сімей [10]. Жінки також можуть зазнати сексуального насильства під час військових дій або зазнати подібного жорстокого поводження пізніше, коли їх переміщують через бойові дії [9].

Відомим є факт, що заборона сексуального насильства міститься також у Четвертій Женевській конвенції та Додаткових протоколах. Найважливішою з них

є стаття 27 Четвертої Женевської конвенції, яка зазначає, що жінки, які перебувають під захистом, «повинні завжди мати гуманне поводження і особливо захищені від будь-яких актів насильства» [11]. Як зауважує Нтомбізоку Динай-Мханго (Ntombizozuko Dynai-Mhango), з точки зору відповідальності та застосування МГП згідно з міжнародним кримінальним правом, сексуальне насильство під час збройних конфліктів може бути військовим злочином, геноцидом, злочином проти людяності або порушенням прав людини, як зазначено в Римському статуті, а також у вироків міжнародних кримінальних трибуналів [12]. Як справедливо зауважує Удомбана про те, що «війна – не дитяча гра» і дітям не варто брати участь у конфлікті тими способами, якими вони це роблять [13]. Наукові дослідження містять інформацію, що дітей можуть вербувати примусово чи добровільно, і межа між ними часто розмита. До прикладу, тих, кого примусово призвали в армію, можуть забирати з вулиць, церков, автобусів, шкіл чи дитячих будинків, і це часто впливає на сім'ї з низьким рівнем доходу, оскільки заможніші можуть заплатити викуп за звільнення своєї дитини або іншим чином залишаються поза увагою цього явища [9].

Важливо наголосити, що однією з ключових проблем залучення дітей до війни є відсутність узгодженості щодо віку, з якого особи вважаються дітьми, і їх призов до збройних сил має бути заборонений. Варто додати, що Женевські конвенції не визначають поняття «дитина» чи «неповнолітній», незважаючи на положення, які їх стосуються, хоча там, де зазначено вік, це зазвичай надає захист дітям віком до 15 років [9]. Разом з тим, Конвенція про права дитини визначає дитину як «кожну людську істоту віком до вісімнадцяти років, якщо згідно із законодавством, застосовним до дитини, повноліття не досягається раніше» [14]. У статті 38 Конвенції також забороняється вербування та безпосередня участь у військових діях лише дітей віком до 15 років.

Стаття 77 Додаткового протоколу I щодо міжнародних збройних конфліктів передбачає, що діти віком до 15 років не повинні брати «безпосередню участь у бойових діях». Це положення було піддано критиці Міжнародним Комітетом Червоного Хреста, оскільки воно виключає непряму участь у військових діях, які також можуть бути небезпечними для дітей. Урегульовано це було у Додатковому протоколі II, який застосовується до неміжнародних збройних конфліктів, і який забороняє дітям віком до 15 років будь-яку участь у громадянських війнах згідно зі статтею 4(3)(с) [9].

Варто брати до уваги ряд факторів, які впливають на те, чи буде дитина брати участь у бойових діях і брати в руки зброю – від сімейних до культурних. До прикладу, якщо хлопці відмовлялися служити в армії в Лівані, усю їхню сім'ю могли вислати з околиць. Крім того, їхня вразливість через їхню незрілість також вказує на те, чи ймовірно вони приєднаються до конфлікту, враховуючи їхній слабкий психологічний розвиток. Їх легше залюбити, ніж дорослих» [15].

У контексті справедливого ставлення жінкам-військовополоненим та інтернованим жінкам пропонується особливий захист. Так, Ст. 25 Женевської конвенції III, ст. 76 Женевської конвенції IV і ст. 5(2)(а) Додаткового протоколу II вимагають надання ув'язненим та інтернованим жінкам окремих приміщень і перебування під безпосереднім наглядом жінок. Ст. 88 III Женевської конвенції зазначає, що «жінки-військовополонені не можуть бути засуджені до більшої суворого покарання або більш суворого поводження під час покарання, ніж жінки або чоловіки, які входять до складу сил держави, яка тримає їх в'язнями, за аналогічний злочин» [16]. Загальна стаття 3 забороняє насильство у формі образи особистої гідності, зокрема принизливе та таке, що принижує гідність, поводження. Згвалтування та інші форми сексуального насильства є порушеннями особистої гідності та приниженням жертви, і тому (хоча це не зазначено прямо) достатньо кваліфікується як один із злочинів, передбачених статтею 3 [16, 17].

Стаття 27 IV Женевської конвенції чітко говорить: «Жінки повинні бути особливо захищені від будь-якого нападу на їхню честь, особливо проти згвалтування, примусової проституції чи будь-якої форми непристойного нападу». Випадки сексуального насильства вважаються «злочинами проти людяності» згідно зі статтею 7 Римського статуту та є «військовими злочинами» відповідно до статті 8(2)(b)(xxii), що застосовується до міжнародних збройних конфліктів, і статті 8(2)(e)(vi) застосовується до неміжнародних збройних конфліктів, що забороняє згвалтування, сексуальне рабство, примусову проституцію, примусову вагітність, примусову стерилізацію або будь-яку іншу форму сексуального насильства, яка також є серйозним порушенням спільної статті 3 [11].

Аймен Вакар (Aimen Waqar) говорячи щодо захисту матерів положення міжнародного гуманітарного права, називає їх особливо важливими для вагітних матерів, матерів маленьких дітей і матерів-годувальниць, які користуються такою ж повагою та захистом. Передовсім, мова йде про дострокове звільнення з в'язниць, пріоритети у медичному обслуговуванні, екстрена допомога та систематичне забезпечення їжею та медичними засобами. Стаття 70(1) Додаткового протоколу I надає перевагу майбутнім матерям, матерям, які годують груддю, і матерям у пологах при отриманні вантажів допомоги, включно з медичними предметами. У статті 50 Женевської конвенції IV зазначено, що «у ситуаціях окупації держава-окупант не може перешкоджати застосуванню будь-яких преференційних заходів щодо продовольства, медичного обслуговування та захисту від наслідків війни, які могли бути прийняті до окупації на користь діти до п'ятнадцяти років, вагітні матері та матері дітей віком до семи років» [18].

Висновки. У висновку до розглянутих статті проблемних питань варто виділити основні моменти. Під час збройного конфлікту випадки насильства щодо жінок та дітей можуть тлумачитися як злочини проти людяності, воєнні злочини або геноцид. Гендерно зумовлене насильство є як причиною, так і результатом гендерної нерівності, а сексуальне насильство як його агресивна форма є серйозним порушенням прав людини, яке в умовах воєнного конфлікту може навіть бути воєнним злочином.

Державам необхідно робити більше для виконання своїх зобов'язань щодо запобігання насильству щодо жінок та боротьби з ним, а також щодо захисту та підтримки жінок в умовах конфлікту та інших кризових ситуаціях.

Необхідно зробити більше, щоб заборонити участь дітей у бойових діях, по-перше, скасувавши заборону просто прямої участі в міжнародних збройних конфліктах, включаючи також непряму участь; по-друге, співпрацюючи з тими, хто тісно співпрацює з дітьми, щоб забезпечити кращу реабілітацію дітей та усунути причин з яких діти беруть участь у бойових діях.

Важливо, що вчинення рф на території України насильства щодо жінок та дітей рішуче засуджується європейською та світовою спільнотою, особливо масовість порушень прав жінок та дітей та констатація величезного впливу війни в Україні на жінок загалом, а також негативних правових наслідків. Важливо, що Європарламент засудив будь-які воєнні злочини, які вчиняються проти цивільного населення, зокрема жінок та дітей. Гендерне та сексуальне насильство проти жінок та дітей мають переслідуватися відповідно до положень міжнародного права.

Необхідно посилення відповідальності та водночас активних дій держав щодо запобігання та покарання за гендерне насильство як у мирний час, так і під час конфлікту, надання системної допомоги Україні по фіксуванню воєнних злочинів проти цивільного населення, зокрема проти жінок і дітей, і притягненню винних до відповідальності за національним та міжнародним правом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берднік І.В. До питання кваліфікації сексуального насильства в умовах міжнародного збройного конфлікту. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/274200/269408>
2. Дроздов О., Дроздова О. Про проблеми сексуального та гендерного насильства в умовах збройного конфлікту. Судово-юридична газета. 24 серпня 2022. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/247519-pro-problemi-seksualnogo-ta-gendernogo-nasilstva-v-umovakh-zbroynogo-konfliktu>
3. Резолюція про вплив війни проти України на жінок від 5 травня 2022. URL: https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/249219/0109_T_The%20impact%20of%20the%20war%20against%20Ukraine%20on%20women%20UA.pdf
4. Мелеш Є. Резолюція Європарламенту «Вплив війни проти України на жінок» 2022 року: огляд. URL: <https://jurfem.com.ua/resoluitsia-evroparlamentu-vplyv-viyny-protiyukrainy-na-zhinok/>
5. Луцан А. В. Захист прав жінок в умовах збройних конфліктів. *Право і суспільство*. 2022. № 6. С.299-306 http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/6_2022/45.pdf
6. Желтуха М. Попередження сексуального насильства під час війни та покарання за нього: рекомендації для України. URL: <https://jurfem.com.ua/poperedzennya-seksualnogo-nasylstva-pid-chas-viyny-ta-pokarannya-za-nyogo-rekomendacii-dlya-ukrainy/>
7. OSCE joins the 16 Days of Activism campaign and urges States to step up efforts to end violence against women in conflict VIENNA/WARSAW 25 November 2022 URL: <https://www.osce.org/secretariat/532070>
8. The international community must “walk the talk” on the safety and security of women and girls in times of armed conflict: UN experts Format News and Press Release Source UN HRC Posted 24 Nov 2023. URL: <https://reliefweb.int/report/world/international-community-must-walk-talk-safety-and-security-women-and-girls-times-armed-conflict-un-experts>
9. Women and Children in Armed Conflicts. By The Editorial Board. October 6, 2022. URL: <https://www.dlpforum.org/2022/10/06/women-and-children-in-armed-conflicts/>
10. Gardam Judith & Hilary Charlesworth. Protection of Women in Armed Conflict. 2000. URL: <https://www.jstor.org/stable/4489270>
11. Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf
12. Dynai-Mhango Ntombizozo. The Jus Cogens Nature of the Prohibition of Sexual Violence against Women in Armed Conflicts and State Responsibility. 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/324942491_The_Jus_Cogens_nature_of_the_prohibition_of_sexual_violence_against_women_in_armed_conflicts_and_state_responsibility
13. Nsongurua J. Udombana. War is Not Child’s Play – International Law and the Prohibition of Children’s Involvement in Armed Conflicts. 2006. https://www.researchgate.net/publication/228151957_War_is_Not_Child's_Play_International_Law_and_the_Prohibition_of_Children's_Involvement_in_Armed_Conflicts
14. Convention on the Rights of the Child. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>
15. Geraldine Van Buere. The International Legal Protection of Children in Armed Conflicts. 1994.
16. III Geneva Convention (1960) URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.32_GC-III-EN.pdf
17. Njoroge Fraciah Muringi. Evolution of Rape as a War Crime and a Crime against Humanity. SSRN Electronic Journal, 25 July 2016 URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2813970
18. Waqar Aimen. Women’s Rights in Armed Conflicts under International Humanitarian Law. October 13, 2022. URL: <https://www.dlpforum.org/2022/10/13/women-rights-in-armed-conflicts-under-international-humanitarian-law/>